

BIBLIJA – KNJIGA NAD KNJIGAMA – UTKANA U PORE HRVATSKOG NARODA

Marijan VUGDELIJA (ur.), *Biblija – knjiga Mediterana par excellence: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 24. do 26. rujna 2007. u Splitu*. Split, Književni krug, 2010., 656 str.

Godine 2010. izašao je iz tiska očekivani zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa koji je održan 2007. godine u Splitu, a kojem je glavna tema bila Biblija kao knjiga par excellence, ne samo za područje Mediterana nego općenito. Iako je naslov skupa „suzio“ Bibliju na jedno geografsko područje, time se, vjerujem, nikako nije htjelo umanjiti univerzalni karakter Biblije. Naslov je najvjerojatnije uvjetovan tjednom knjige mediteranske tematike kojem je naslov „Knjiga Mediterana“. Bez obzira na „nezgrapnan“ naziv skupa, on ni u kojem slučaju nije bio „uzak“, nego je pokazao širinu i glede tema i glede izlagača koji su došli iz različitih zemalja (od Hrvatske, Slovenije, Italije, Izraela, Bosne i Hercegovine, Srbije). Skup je naime okupio 30 predavača (iako je prema rasporedu izlaganja [vidi str. 11.-13.] bilo predviđeno 36 predavača. Tko od predviđenih nije došao, ne govori se!). Od 30 predavača, njih 28 poslali su svoje

radove koji su tiskani u ovom zborniku. Uz to treba istaknuti da su izlagači doista bili reprezentativni. Nije riječ samo o reprezentativnim bibličarima (Frideric Manns, Bonaventura Duda, Jože Krašovec, Mato Zovkić – da spomenem samo neke) nego i o znanstvenicima i akademičarima iz ostalih znanstvenih područja (Radoslav Katičić, Josip Bratulić, Ante Stamać i mnogi drugi). Tu je bilo i filologa i arheologa. Svi su oni iz svojeg kuta nastojali pridonijeti što boljem poznavanju Biblije.

Svaka nova knjiga o Bibliji blagdan je za dušu. I lijepo se o Bibliji kaže u proslavu ovog zbornika: „Nema sumnje da je Biblija veliko čudo povijesti. To je knjiga koja će vječno trajati... U tri tisućljeća Biblija ništa nije izgubila na svježini. Njezina snaga i utjecaj se ne umanjuje tijekom vremena. Unatoč svim povijesnim mijenama, Biblija nastavlja hraniti duhovni život milijuna osoba, prevodi se na bezbrojne jezike i nastavlja biti svjetski bestseler.“

Utjecaj Biblije je jako velik i proteže se na razna područja, od likovne umjetnosti, književnosti i mnogih drugih grana umjetnosti.

Radovi koji su doneseni u ovoj knjizi mogu se podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine radovi koji se direktno odnose na Bibliju te govore o nastanku Biblije, oblikovanju kanona, književnim rodovima, o pojedinim naglasci-

ma i određenim temama Svetoga pisma, o važnosti Kumranskih rukopisa u proučavanju Biblije, o najstarijim prijevodima Biblije itd. (to su radovi na stranicama 17.-370.).

Drugu skupinu čine radovi koji govore o utjecaju Biblije na kulturu hrvatskog naroda; od najranijih prijevoda Biblije na hrvatski jezik, do utjecaja Svetog pisma na hrvatsku književnost (stranice 373.-616.).

Iako ima dosta radova, vrijedno je spomenuti svaki pojedini i svakog pojedinog autora. Marinko Vidović na početku donosi rad o nastanku Biblije naglašavajući da su povijesni procesi (a prije svega proces povijesti spasenja) utkani u Bibliju. Anto Popović je pisao o biblijskom kanonu te o razlici između židovske i kršćanske zbirke kanonskih knjiga. Ivan Dugandžić je obradio temu „Metoda i(li) hermeneutika?“ u kojoj ističe okretanje današnje biblijske znanosti prema hermeneutskim pitanjima (a posebno biblijskoj teologiji, otvorenosti prema drugim religijama, a posebno židovstvu). Marijan Vugdelija je obradio temu o nenasilnom otporu, koji Isus uči za vrijeme svojeg Govora na gori (Mt 5,38-48). Vugdelija ističe da je Isusova radikalna i načelna zapovijed ljubavi prema neprijateljima jedinstvena u odnosu na druge osobe koje su zagovarale neosvećivanje. Frederic Manns je pisao o targumskoj i rabinskoj lit-

eraturi kao mogućim pozadinama Novoga zavjeta, pokazujući da postoje mnoge paralele između hebrejskih i aramejskih tekstova i tekstova Novog zavjeta, posebno glede rječnika, gramatike, stila i načina razmišljanja. Tomislav Vuk piše o međudnosu Biblije, orijentalistike i historiografije, a Domagoj Runje o važnosti Kumranskih spisa u proučavanju Biblije. Važnost je u tome što su Kumranski rukopisi zasad najstariji pronađeni rukopisi starozavjetnih knjiga, što pomažu razumjeti biblijski okvir i povijesni kontekst i Starog i Novog zavjeta. Božo Odošić prikazuje nastanak i važnost Targuma u biblijskoj egzezezi, a Drago Šimundža piše o književnim rodovima i vrstama u Bibliji te je upozorio na miješanje književnih rodova u sastavljanju biblijskih tekstova. Jože Krašovec piše o univerzalnim i lingvističkim vidicima ljudskog razvoja u Bibliji i kulturnoj povijesti naglašavajući da je razvoj usmjeren prema određenom cilju. Rad Irene Avsenik Nabergoj govori o karakteristikama kušnje u Bibliji, posebno obrađujući kušnju opisanu u Post 2,4b – 3,24, što onda uspoređuje s kušnjama u literaturi općenito, te kakav utjecaj biblijski govor o kušnji ima na slušateljstvo, posebno u vrijeme osobnih kriza. David Volgger promišlja o biblijskom liku Tamari (iz Post 38), kako je opisuje Thomas Mann u svojem romanu Josip i njegova braća. Ševko

Omerbašić govori o Kur'anu i Bibliji, tj. koje je autentično stajalište islama o Bibliji. Ističe da Kur'an ni u jednom citatu ne dovodi u pitanje autentičnost svetih spisa Židova i kršćana, ali ima i pitanja u kojima imaju različita stajališta.

Drugi dio zbornika, kao što je već rečeno, govori o utjecaju Biblije na oblikovanje hrvatskog identiteta. U tom odsjeku Radoslav Katičić piše o Splitskom evangelijariju, tj. kodeksu pisanim na pergameni, koji se čuva u Arhivu Splitskog kaptola, a koji potječe iz kasne antike, a ne iz ranog srednjeg vijeka, kako se do sada mislilo. Donosi tekst Novog zavjeta u latinskom prijevodu. Vesna Badurina-Stipčević piše o Hrvatskoglagoljskoj Bibliji, koja na žalost nije sačuvana, a potječe iz srednjeg vijeka. No na njezino postojanje upućuju arhivski podaci, a opsežna biblijska čitanja u glagoljskim brevijarima i misalima omogućuju rekonstrukciju tog glagoljskog biblijskog teksta. Petar Bašić govori o prvom cjelovitom prijevodu Svetog pisma na hrvatski jezik, od strane Bartola Kašića, te o nekim značajkama toga prijevoda. Iako je Kašić prevodio s Vulgate (latinskog jezika), a ne s izvornih jezika, njegov prijevod pomaže da se dođe do dobrih rješenja u prijevodima Biblije na hrvatski. Mario Cifrak napisao je rad o hrvatskim lekcionarima (Zadarski, Bernardinov i Ranjinin), napisanim na latinskom jezi-

ku, koji u 15. i 16. stoljeću pokazuju tendenciju „pohrvaćenja“, tj. tendenciju jezične prilagodbe i usklađivanja tih lekcionara s Vulgatom. Bonaventura Duda govori o kronologiji događaja vezanih uz izdanje *Biblije Stvarnosti* ili *Zagrebačke Biblije*, koja je tiskana 1968. godine, a koja je prihvaćena u novi hrvatski lekcionar koji je izdan neposredno nakon Drugoga vatikanskog koncila. Mato Zovkić donosi povijest nastanka prijeвода Svetoga pisma Vrhbosanskog nadbiskupa Ivana Evanđelista Šarića, koji je prvi put objavljen za vrijeme Drugog svjetskog rata, drugi put u Madridu 1960., a treći put u Čakovcu 1998. godine. Popravljen izdanje Šarićeva prijeвода izašlo je 2006. godine. Nenad Cambi donosi rad o brodolomu koji je Pavao doživio, a koji je opisan u Dj 27 – 28. Mjesto brodoloma je otok Melita ili Milita (prema grčkom originalu). Mnogi uzimaju da je riječ o otoku Malti, dok Cambi otvara mogućnost da je to mogao biti i hrvatski otok Mljet. Marijan Mate Mandac piše o svetom Jeronimu Dalmatincu i Bibliji. Miroslav Palameta govori o tome kako je Marko Marulić čitao, to jest pristupao Bibliji. Marulićev pristup Bibliji izrazito je tradicionalan. On biblijski tekst smatra svetim i kulturnim, tako da se pri komentiranju „problematičnih“ ulomaka služi alegorijskim pristupom. I Adalbert Rebić se u svojem radu osvrnuo na Marka

Marulića, ističući da je on rođen u vrijeme kad je došlo do tiskanja prve Biblije. Činjenica je da je Biblija postala dostupna širem krugu ljudi (u odnosu na raniju praksu), za nju su posebno zanimanje iskazali humanisti i naobraženi sloj ljudi, kojima Marko Marulić svakako pripada. Krešimir Šimić u svojem radu raspravlja o drami „Muka gospodina našega Jezusa Isukrsta“ Petra Kanavelića, a Stipe Botica o biblijskim slojevima u hrvatskoj usmenoj književnosti ističući uske veze između Biblije i hrvatske usmene književnosti. Posebno je utjecaj Biblije vidljiv u pjesništvu, u pričama i posebice u paremiološkim oblicima (poslovicama i frazemima). Ivica Matičević je progovorio o Bibliji i hrvatskoj književnoj avangardi, tj. o odnosu Biblije i hrvatskih ekspresionista u vremenu od 1910. do 1930. godine, koji su težili stvaranju „novoga“, te su neke biblijske postavke „prerađivali“ ili čak i negirali. Božidar Petrač piše o nekim vidovima „muke“ u hrvatskoj drami 20. stoljeća, ističući da su se velikani hrvatske drame inspirirali na prikazu Isusove muke, ali su se u svojim tekstovima ponekad i udaljavali od biblijskog teksta, preispitujući ga, afirmirajući ili čak osporavajući. I posljednji rad je onaj Josipa Bratulića koji govori o Bibliji i jeziku hrvatske književnosti. Autor ističe da su prijevodi Biblije u temeljima mnogih europskih kul-

tura i jezika, u čemu ni Hrvati nisu iznimka. Jezik u lekcionarima i knjigama propovijedi bitno je utjecao na oblikovanje hrvatskog jezika.

Knjiga na kraju donosi kazalo osobnih imena (str. 619.-640.), kao i kazalo zemljopisnih pojmova (str. 641.-649.).

I na kraju treba reći da je riječ o iznimnom zborniku, koji je veliko obogaćenje biblijske literature na hrvatskom jeziku. Moglo bi se složiti s jednim od recenzenata ovog zbornika, a citira ga i urednik u svojem predgovoru, a to je da je to „iznimno vrijedan znanstveni zbornik, kao neprijeporan dobitak hrvatskoj kulturnoj sredini, vrstan prinesak recentnom proučavanju Biblije, posebice njezinom mediteranskom izvorištu, hrvatskoj kulturi“.

Darko Tomašević

KRŠĆANI TREBAJU UPOZNAVATI MUSLIMANE RADI DIJALOGA I SURADNJE

Maurice BORRMANS, *Islam i kršćanstvo*, preveo Miroslav Jurešić, Sarajevo, HKD Napredak, 2010., 246 str.

Autor je rođen 1935. u Francuskoj, redovnik je Družbe „Bijelih otaca“ ili „Afričkih misionara“ koja je ustanovljena 1868. te po nalogu Sv. Stolice vodi Papinski